

Steven Vanden Broucke

Het ontstaan van hiphop in een dynamisch veldperspectief

Hiphop is in de jaren zeventig in de *Bronx*, een achterstandswijk van New York, ontstaan. Vanden Broucke past de dynamische veldtheorie van Bourdieu toe op de hiphop en verklaart waarom culturele vernieuwing en verzet vaker optreden in sociaal achtergestelde milieus.

Actie en reactie

Hiphop als subcultuur ontstond eind jaren zeventig in de Bronx te New York. De aanwezigheid van *gangs*, de socio-economische achterstelling en het contrast met het rijkere New York worden door sociale wetenschappers vaak naar voren geschoven als determinanten voor de brute en ongebreidelde creativiteit van de vroege hiphop subcultuur.¹ Ook in de literatuur over het ontstaan van de punkbeweging, de jazz, reggae, en andere wordt sociale achterstelling vaak als een determinant van de creatieve beweging gezien. Deze stelling suggereert dat het verzet en de creativiteit die nodig zijn om tot culturele vernieuwing te komen groter zijn, of vlotter tot uiting komen binnen sociaal achtergestelde milieus. Hoewel ik dit gegeven niet zal tegenspreken, wordt het vaak impliciet aangenomen (als een actie-reactiepatroon) en blijft het onverklaard. Wanneer gesteld wordt dat hiphop ontstaat als reactie op het sociaal-achtergestelde milieu van de Bronx, dan voert men in principe slechts een gelijktijdig feit (achterstelling) aan ter verklaring van het fenomeen hiphop – actie (achterstelling) en reactie (hiphop) worden als een onproblematische causale keten gezien. De sociale mechanismen die deze link impliceert worden echter zelden besproken of duidelijk gemaakt. Vanuit een ander perspectief zou men evenwel kunnen veronderstellen dat culturele vernieuwing vaker voorkomt bij hoog opgeleiden, of culturele omnivoren. Daarom is het noodzakelijk de veronderstelde link tussen achterstelling en culturele vernieuwing of verzet verder te onderzoeken in

1 M. Forman en M.A. Neal ed., *That's the joint! The hip-hop studies reader* (New York 2004).

zijn hoedanigheid en zijn werking. Wat dus besproken en verklaard moet worden is *waarom* culturele vernieuwing en cultureel verzet vaker optreden binnen sociaal achtergestelde milieus, en *hoe*, of *via welke mechanismen*, dit in zijn werk gaat. Pas wanneer we op deze vragen een antwoord kunnen bieden, kan het hiphopfenomeen als actie-reactiepatroon daadwerkelijk worden verklaard en begrepen in zijn oorsprong.

Een theoretische keuze: Bourdieu's dynamische veldtheorie

De sociologie wordt sinds haar ontstaan gekenmerkt door een kloof tussen structuurgerichte en *agency*- of actiegerichte theorieën.² De structuurgerichte theorieën stellen in essentie dat het gedrag van de mens gedetermineerd wordt door objectieve sociale structuren. Het komt er voor de sociale wetenschap dan op aan de algemene werking van deze structuren en hun gevolgen voor het menselijke handelen te doorgronden. De actie-theorieën stellen daarentegen dat de mens steeds de kans heeft subjectief gedrag te vertonen, en dat hij aldus deze structuren (*constraints*) kan ontwijken of tegenwerken. Hier dient de wetenschap geen wetten bloot te leggen, maar eerder de motivaties van handelingen verklarend te begrijpen (*verstehen*). Hoewel zeer generalistisch en kort besproken, moet het duidelijk zijn dat beide visies een ideologische richting bepalen voor onze sociale werkelijkheid. Structuur-gerichte benaderingen zullen de mens als een gedetermineerd, of zelfs 'gepredestineerd' wezen beschouwen, hetgeen weinig ruimte laat voor een 'individuele vrijheid' maar ook weinig 'individuele verantwoordelijkheid' oplegt aan de mens – deze benadering spitst zich enkel nog toe op het object en verliest het subject uit het oog. Actiegerichte benaderingen zullen daarentegen de persoonlijke mogelijkheden van elk mens viëren, soms in die mate dat juist deze nog weinig stroken met de realiteit van effectieve objectieve beperkingen. Aangezien de mens zijn wereld hier zelf creëert en in de hand heeft, is zijn individuele verantwoordelijkheid ook direct een stuk groter – deze benadering heeft enkel oog voor het subject, en vergeet het object.

In de loop der jaren werd duidelijk dat beide visies in de kern 'essentialistisch' zijn en elk een belangrijk deel van de werkelijkheid wegfilteren. Het is binnen de sociologie onder anderen Pierre Bourdieu (1930-2002) die deze contradictie heeft willen oplossen door het propageren van een

2 H. Andersen en L.B. Kaspersen, *Classical and modern social theory* (Oxford 2000).

Het ontstaan van hiphop in een dynamisch veldperspectief

complementariteit en een integratie van structuur en *agency*.³ Volgens Bourdieu (en Wacquant) moeten beide benaderingen worden omgevormd in ‘handelingsmomenten’ waarin de dubbele werkelijkheid tot zijn recht komt.⁴ Hoe die momenten er uitzien kan verduidelijkt worden via twee stellingen.

Een eerste stelling zegt dat ‘ook al is het nuttig om, tegen sommige mechanistische visies in, duidelijk te maken dat sociale actoren de sociale werkelijkheid construeren, we mogen niet vergeten dat ze de categorieën die bij die constructiearbeid worden ingezet niet zelf hebben gecreëerd’.⁵ De vraag die hieruit volgt is: Als actoren handelen in momenten, waar komen dan hun waarnemings- en waarderingsschema’s vandaan? De oplossing hiervoor wordt gegeven door de tweede stelling: ‘Er bestaat een verband tussen de sociale structuur en de mentale structuren’.⁶ De band is van die aard dat mentale structuren de inlijving zijn van reeds bestaande sociale structuren.⁷ De mentale schema’s en classificatiesystemen die uit de sociale structuur voortvloeien zijn daar niet enkel een veruitwendiging van, maar dragen ook actief bij tot de instandhouding van die structuren – hetgeen hen een politieke en ideologische functie verleent. Terminologisch worden de sociale structuren door Bourdieu omgedoopt tot ‘velden’, en de inlijving daarvan binnen het individu tot de ‘habitus’.

Velden zijn ‘gestructureerde sociale ruimtes, bestaande uit posities (of postjes), waarvan de eigenschappen afhankelijk zijn van hun plaats binnen deze ruimtes, en die onafhankelijk van de karakteristieken van hun bezetters

- 3 Andere bekenden die de kloof tussen *agency* en structuur trachten te dichten zijn Anthony Giddens met de structuratietheorie en Jurgen Habermas met zijn conceptualisatie van systeem en leefwereld. Zie hiervoor H. Andersen en L.B. Kaspersen, *Classical and modern social theory* (Oxford 2000). Ook bij de eerste generatie sociologen waren visies aanwezig die de *structure-agency* kloof reeds voorzagen en poogden te nuanceren, zoals bijvoorbeeld Gramsci’s niet-essentialistische interpretatie van het Marxisme. Zie L. Kolakowski, *Main currents of marxism: Its origin, growth, and dissolution* (Oxford 1978). De overlapping met Bourdieu is hier zeer sterk en werd door ons gebruikt om Gramsci’s hegemonie-concept binnen de dynamische veldtheorie te brengen – zie hiervoor S. Vanden Broucke, *Hiphop in Vlaanderen: een sociologische analyse* (Gent 2006). Scriptie tot het behalen van de graad van Licentiaat in de Sociologie.
- 4 P. Bourdieu en L.J.D. Wacquant, *Argumenten voor een reflexieve maatschappijwetenschap* (Amsterdam 1992).
- 5 Ibidem, p. 15.
- 6 Ibidem, p. 17.
- 7 Dit verloopt grotendeels via processen van socialisatie.

(die er deels door gedetermineerd worden) onderzocht kunnen worden'.⁸ Velden (bijvoorbeeld het onderwijs) worden dus gekenmerkt als een *sociale structuur* waarin actoren verschillende posities (bijvoorbeeld leraar, student, directeur, minister van onderwijs et cetera) kunnen innemen. De inhoud van die posities wordt eerder bepaald door de plaats van die posities in het veld, dan door de personen die ze innemen. Binnen elk veld zijn eveneens bepaalde belangen aanwezig, waarnaar elke speler streeft. De specifieke (materiële of immateriële) voordelen die actoren hebben om deze belangen te verwezenlijken noemt Bourdieu *kapitaal*. Voorbeelden van velden zijn het onderwijs, de christelijke kerk, de sport, de economie, de politiek, enzovoort. Binnen ons verhaal zal ook hiphop als een veld worden beschouwd. Bourdieu creëert enkele categorieën van kapitaal zoals economisch kapitaal (bijvoorbeeld geld), cultureel kapitaal (bijvoorbeeld goede manieren), sociaal kapitaal (sociaal netwerk) en symbolisch kapitaal (wanneer de arbitraire status van de vorige kapitaalsoorten wordt miskend – bijvoorbeeld goede manieren van de elite worden gepercipieerd als 'natuurlijk' en 'beter', terwijl zij niets meer zijn dan gestructureerde sociale conventies in een sociaal veld), maar in principe kan en moet elk materieel of immaterieel 'ding' dat voordelen oplevert voor iemands belangen in het veld gezien worden als kapitaal.

Belangrijk binnen ons verhaal is dat velden sociale structuren zijn die zowel mogelijkheden scheppen als beperken. In eerste instantie is een veld een set van regels met bijhorende classificatieschema's die het mogelijk maken om zinvol te handelen in een collectief verband. In het onderwijs maken de sociale posities 'directeur', 'leraar', 'leerling', en hun bijhorende regels het ons in eerste instantie mogelijk om zinvol gedrag te stellen tegenover elkaar. Het veld maakt het ons *a priori* mogelijk om zinvol in relatie te treden tot elkaar. Daarnaast vormt een veld eveneens een beperking op het handelen omdat de regels ons vertellen wat kan en mag, en daardoor impliciet ook wat niet kan of niet mag. Om dan zinvol te kunnen handelen in een veld is het noodzakelijk dat de primaire regels van het veld geïnternaliseerd worden door de personen in dit veld. Deze internalisatie van de regels levert een set interpretatiemechanismen en classificatieschema's op binnenin het individu die worden omschreven als de '*habitus*'.⁹ Het is de *habitus* die onze persoonlijke *toolkit* vormt en ons vertelt hoe wij onszelf in de wereld kunnen gedragen of uiten, en hoe wij onze wereld begrijpen en

8 P. Bourdieu, *Sociology in question* (Londen 1993).

9 P. Bourdieu, 'Structures, habitus, practices' in: C. Lemert ed., *Social theory: The multicultural and classic readings* (Oxford 1999).

Het ontstaan van hiphop in een dynamisch veldperspectief

ervaren. De *habitus* wordt opgemaakt door de inlijving van de (structuur en regels van de) verschillende velden waarin wij ons begeven gedurende ons leven, en is aldus bij elk persoon uniek. Het is net deze unieke combinatie die ervoor zorgt dat, hoewel wij gestuurd worden door de tijdens ons leven geïnternaliseerde veldstructuren (structuur), wij toch elk afzonderlijk uniek 'subjectief' gedrag kunnen stellen binnen een gelijke veldpositie (*agency*). Ons gedrag wordt dus steeds gestuurd en afgebakend door vooraf aangeleerde (en deels genetisch overgeërfde) codes, termen, bewegingen, beweegredenen, enzovoort.¹⁰ Niettemin geeft onze unieke levensloop (en genetische opmaak) ons de mogelijkheid 'persoonlijk' uniek gedrag te stellen. Wanneer deze theorie radicaal wordt doorgedacht wordt tevens duidelijk dat echt persoonlijk gedrag in de klassieke zin van het woord een illusie wordt, en ons gedrag uiteindelijk steeds een historische ingebedheid kent – wij zijn de belichaming van een combinatie van fragmenten uit de wereld rondom ons, en wij handelen daar voor een gedeelte ook naar.

Het ontstaan van hiphop als reactie op zijn omgeving?

Hiphop als veld is ontstaan als een (relatief) gelijktijdige opmars van vier verschillende deelvelden, zijnde graffiti, dj'en¹¹, mc'en¹², en breakdance – de

10 Onze genetische opmaak is eveneens een code die deel uitmaakt van de *habitus* – het is namelijk de eerst ingeschreven code ervan. De genetische constitutie van een persoon is de belichaming van een reeds bestaande genetische structuur (het genetische veld of '*the genetic pool*'). De genetische opmaak determineert ons niet, maar stuurt ons in ons gedrag – dit in interactie met de uitwendige directe plaatselijke omgeving, én met alle andere codes die de *habitus* bevat (inwendig) de welke een belichaming zijn van de ruimere omgeving doorheen de tijd.

Terzijde wil ik ook opmerken dat hiermee een stevige link ontstaat tussen de biologische-exacte wetenschap en de sociale wetenschap. Binnen de biologische antropologie maakte men namelijk de bevinding dat bepaalde sociale kenmerken deels in onze genetische opmaak sluipen doorheen generaties, wanneer deze door een groot deel van de groep worden belichaamd. Dit impliceert een reële wisselwerking en theoretische overeenkomst tussen sociale en genetische kenmerken – beide worden bijgevolg geconceptualiseerd binnen de vernieuwde *habitus*-theorie. Zie S. Vanden Broucke, *Hiphop in Vlaanderen: een sociologische analyse* (Gent 2006).

11 dj staat voor disc jockey. Het betreft deze personen die platen aan elkaar mixen, en in het geval van hiphop ook scratchen en allerlei andere trucs uithalen met platen-draaiers.

12 mc staat voor master of the Ceremony, en doelde initieel op die persoon die het volk ophitste ('toasten') tijdens het optreden van de dj. Hij 'leidde de ceremonie'. Met het ontstaan van hiphop wordt deze taak een steeds meer op zich staande kunst, waarbij men steeds langere, meer gesofisticeerde en poëtische teksten bracht.

vier 'elementen' genoemd binnen het hiphopveld zelf. Wanneer wij het ontstaan van deze deelvelden nauwgezet analyseren wordt duidelijk hoe hiphop verworden is tot verzet en dus tot een reactie op de zich omringende dominante velden. Het is primair heel belangrijk te weten dat de vroege hiphoppers zich niet bewust waren van de culturele en rebellerende kracht van hun nieuwe veld. Het is een kenmerk bij het ontstaan van een nieuw veld dat de sociale structuren en de bijhorende mentale schema's nog in opbouw zijn, en bijgevolg nog geen vaststaand karakter bezitten, zowel als veld als binnen de *habitus*. De nieuwe manieren van classificatie, van lichamelijkheid en interpretatie worden nog hoofdzakelijk begrepen in oude termen – via de *habitus* van oudere reeds bestaande velden. Zo stelde Grandmaster Flash¹³ zich de vraag 'Who would want to hear a record of a record with someone talking over it?' wanneer iemand hem in 1977 voorstelde om zijn raps op plaat uit te brengen.¹⁴ In die zin stelt ook Nelson George dat:

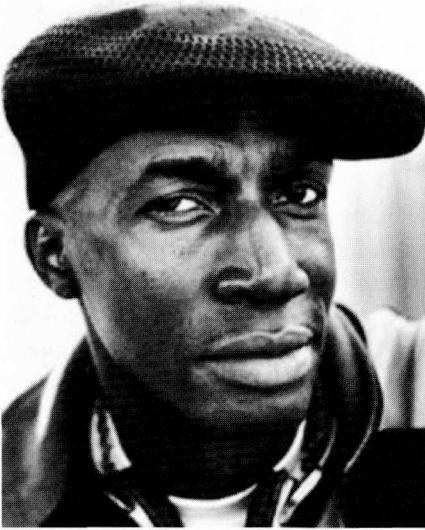
*'For the graffiti artists, tagging walls wasn't about mimicking art school technique or being self-consciously postmodern. For the Hispanic breakers, it wasn't about simply departing from the traditions of Latin social dancing with its rigorous turns and upright posture. For DJ's, break spinning wasn't some departure from the norms of soul music. For all these old-schoolers it was an accidental, offhand discovery of a way to distinguish themselves in very direct, self-contained, and totally controllable way.'*¹⁵

De jongeren die zich bezighielden met de creatie van hiphop waren zich daar in eerste instantie niet van bewust. Binnen de toen bestaande dominante velden, regels en zingevingsdomeinen (school lopen, geld verdienen, gezin stichten, et cetera) hadden zij weinig toekomstperspectieven. Daarbij komt dat hun eigen 'hiphop-toekomst' nog niet gecreëerd was, nog niet 'gedacht' werd, en dus nog niet bestond als zingevend domein, als denkkader of als uitingsmedium (als veld). De vroege hiphoppers tastten dus bijna letter-

13 Grandmaster Flash stond aan de wieg van het hiphopfenomeen, en meer bepaald van het hedendaagse hiphop-dj concept via zijn uitvinding van verschillende scratch-technieken en de uitvinding van componenten voor een mixer zoals de *crossfader* en de voorbeluistering doorheen een koptelefoon. Daarnaast rapte hij ook op de muziek die hij draaide en mixte. Het waren deze raps die men hem voorstelde uit te brengen op plaat.

14 G. Dimitriadis, 'Hip-Hop from live performance to mediated narrative' in: M. Forman en M.A. Neal ed., *That's the joint! The hip-hop studies reader* (New York, Londen 1996) 426.

15 N. George, *Hip-Hop America* (New York, 1998) 20.

Grandmaster Flash.

lijk 'in het duister'. Het is bijgevolg zeer belangrijk rekening te houden met het 'insiders-perspectief' van de vroege hiphoppers zelf, om te kunnen spreken over 'reacties op de bestaande orde' bij het ontstaan van hiphop.

Niettemin toont de veldlogica ons aan dat er in genuanceerde vorm wél sprake is van wat men kan noemen 'een reactie tegen de bestaande orde'. Deze is echter niet zo direct, en vooral niet zo bewust, als vaak wordt aangenomen. We herinneren ons het feit hierboven dat velden zowel mogelijkheden scheppen als beperken. Wanneer we dit gegeven converteren naar het individuele niveau zien we dat

individuen een minimale hoeveelheid structuur nodig hebben om zinvol te 'kunnen' leven. Daarentegen zal teveel structuur beperkend werken op de individuele handelingsvrijheid van het individu. Algemeen kunnen wij dan veronderstellen dat het individu steeds zal streven naar een persoonlijk evenwicht tussen *agency* en structuur. Wanneer we echter zien dat elk *hedendaags* veld hiërarchisch gestructureerd wordt, en dat hogere posities in de hiërarchie overeenkomen met een grotere mogelijkheid tot *agency binnen* dat veld, moeten wij daaraan toevoegen dat elk individu binnen een veld 'verwacht wordt' zijn persoonlijke kans tot *agency* te maximaliseren.¹⁶ Want aangezien sociale structuren en mentale representatieschema's elkaar tenderen te reproduceren via de *habitus*, is er een constante strijd aan de gang tot beheersing van de sociale structuren en bijgevolg tot beheersing van de representatieschema's: de ideologieën. Hoe hoger men staat binnen de veldhiërarchie, hoe meer men de structuur van dit veld naar zijn hand kan zetten, en hoe meer men zelf bepaalt via welke classificatieschema's en ideologieën mensen de wereld tegemoet treden. Dit is de reden waarom 'stijgen in de veldhiërarchie' een streefdoel is dat inherent in nagenoeg elk veld, en bijgevolg in de *habitus* zit genesteld. Net daarom wordt er ook in

16 We spreken hier duidelijk niet over een universele eeuwige toestand, maar over een overwegende hedendaagse configuratie.

sterke mate gestreefd naar een maximale persoonlijke (en bij uitbreiding soms collectieve) mate van *agency* of zelfsturing.¹⁷

Zo ook zochten de vroege hiphoppers in de Bronx manieren om hun persoonlijke mate van *agency* te verhogen – zoals George hierboven stelde wilden zij zich uiten op een manier die ‘*self-contained and totally controllable*’ was.¹⁸ Wegens hun lage hiërarchische veldpositie binnen de dominante velden (onderwijs, economie, politiek et cetera) werkten de dominante veldstructuren zeer beperkend voor de jongeren, hetgeen aanleiding gaf tot ontwijkingstrategieën – ze gingen niet naar school of hadden geen werk, ze ontlepen de moraliserende taal van de gemeenschap, enzovoort. In plaats van zich op te werken binnen de voorhanden zijnde dominante structuren gingen zij op lege industrieterreinen, pleintjes, of in parken hun eigen wereld creëren en beleven. Wanneer wij het dan hebben over een reactie op, of verzet tegen de bestaande orde, dan moet het duidelijk zijn dat de hiphoppers zich niet werkelijk verzetten *binnen* de dominante (politiek-economische) velden waarin ze een lage positie bekleedden. Wel ontweken zij zoveel mogelijk het spel binnen deze velden en ontstond binnen deze ‘vrije’ tijd de creatie van hun eigen veld: het hiphopveld. De jongeren konden op die manier een eerlijke competitie aangaan met elkaar, respect verdienen tegenover lotgenoten, en een gevoel van eigenwaarde en – belangrijk – een gevoel van zelfdeterminatie (*agency*) ervaren. De vroege hiphoppers in de Bronx stonden op ’s werlds laagste treden van vele veldladders en creëerden hun eigen ladder waarop ze soms unieke hoogten bereikten.

Deze ontwijkingstrategie en de bijhorende creatie van een nieuw veld zijn niet zomaar een doelbewuste actie van de jongeren – hoewel dit wegens de reflexiviteit van mensen wel mogelijk is. Het is eerder het dwingende karakter van de dominante veldstructuren die de jongeren ertoe aanzette in eerste instantie te vluchten uit de verstikking – in het rondhangen, in de straatfeestjes, en deels in het niets, het letterlijke onbekende. Pas later en geleidelijk aan kregen hun eigen persoonlijke bewegingen een vastere vorm en begonnen zich nieuwe structuren af te tekenen die samen tot het hiphopveld zijn verworven. Deze eigen persoonlijke bewegingen hadden dan ook niet tot ‘doel’ hiphop te creëren. Wel hadden zij tot doel zich te amuseren, zich persoonlijk te uiten, vriendschappen te onderhouden, een territorium in te nemen – doelen die zich samen achteraf duidelijk binnen de essentiële regels van het hiphopveld hebben genesteld en die heel duidelijk gericht zijn

17 Maar dus wel afhankelijk van veld tot veld.

18 N. George, *Hip-Hop America*, (New York 1998) 20.

op de creatie van een persoonlijk gevoel van *agency* of zelfsturing.

Hiphop als verzet

De veldtheorie maakt duidelijk dat hiphop in zijn ontstaan geen werkelijk verzet inhield. Zoals uiteengezet kunnen we beter spreken over een ontwikkelingstrategie. Daadwerkelijk verzet tegen een veldstructuur (economisch, politiek, of welke dan ook) dient met voorbedachten rade gericht te zijn op een aanpassing of de eliminatie van de structuur (en bijhorende regels) van dat veld, wil het primair de mogelijkheid hebben op slaagkans.¹⁹ Hiphop had dit niet tijdens zijn ontstaan. Bijgevolg is het pas vanaf de werkelijke eenwording van hiphop in een veld met relatief vaste regels en een structuur – voornamelijk gestuurd door Afrika Bambaataa en The Zulu Nation²⁰ – dat gesproken kan worden van verzet door de hiphopbeweging *binnen* de dominante velden. Het is inderdaad pas *na* het werkelijke ontstaan dat verschillende hiphoppers de mogelijkheden van *het veld* beginnen te zien en dit pogen te benutten als verzetsmechanisme – als middel, vaak ter opwaardering van de achtergestelde Afro-Amerikaanse gemeenschap binnen de dominante Amerikaanse veldstructuren. We moeten ons er echter van bewust zijn dat dit slechts een deel van het hiphopveld overspande. Eens hiphop zich, via de commercialisatie ervan, verspreide uit de Bronx zien we het ontstaan van vele ‘soorten’ hiphop.²¹ Wat hier echter van cruciaal belang

19 In enge zin is het verlaten van het veld wel effectief verzet. Dit verzet kan echter pas slagen wanneer men dit met een kritische massa doet (een voldoende aantal mensen) zodat de veldstructuur significant wijzigt of ophoudt te bestaan. Dergelijk verzet tegen dominante velden als de politiek en de economie is echter binnen onze individualistische tijdsgeest zeer onwaarschijnlijk (misschien zelfs irreëel) te noemen in zijn slaagkans.

20 In 1974 richtte Bambaataa de *Zulu Nation* op, een collectief van dj's, breakers, graffiti-artisten en anderen, die de ‘vaderlijke rol’ vervulden die de *gangs* hun nalieten binnen de stedelijke cultuur. De *Zulu Nation* legde vooral de nadruk op het wegwerken van criminaliteit en agressie (George, 1998). Bambaataa vervulde de rol binnen hiphop die Bob Marley binnen de reggae vervulde – die van leider en vertegenwoordiger. Bambaataa nam zijn rol zeer serieus en tilde hiphop als beweging op een hoger niveau. De uiting van zijn vreedvolle en unificerende ideologie waren hierbij van groot belang, zodat de beweging een naam en een inhoud kreeg. Vele cruciale figuren uit de hiphop ontstaansgeschiedenis waren vroege leden van de *Zulu Nation* (zoals the Rock Steady Crew, Afrika Islam, en anderen). Anno 2008 bestaat deze organisatie nog steeds en blijft ze een forum én een veiligheidsklep voor de hiphopgemeenschap.

21 Zie hiervoor S. Vanden Broucke, *Hiphop in Vlaanderen* (Gent 2006).

is, is dat de commercialisering hiphop transformeerde van een *gebeuren* – dat zich ontspon rond de ervaring, de gemeenschap en de geografische lokaliteit – naar een muzikaal *product* waarin het tekstuele verhaal (de raptekst) het won van de esthetische lichamelijke, de lokaliteit en het collectieve samenkomen. Hoewel men dit kan betreuren, is het net dit gegeven dat ervoor zorgde dat een sociaal-economische verzetsideologie zich *via* het hiphopproduct kon verspreiden en aanleiding gaf tot hiphop als een sociale verzetsbeweging. Het is pas sinds de pervertering van het originele hiphopgebeuren in een product dat men een bood-

Chuck D.

schap van verzet kon gaan verspreiden naar een groter publiek toe. De grote voortrekker van dergelijk verzet via het hiphopproduct was Chuck D met zijn groep Public Enemy – geïnspireerd door de zwart-nationalistische identiteitsideologieën van Nation of Islam, Marc Garvey, Martin Luther King, Malcolm X en de Black Panther Party.²² Hij ondernam de poging om via rap een zwarte natie te creëren die opkwam voor haar rechten. Het ging hem dan ook niet – zoals bij het ontstaan van hiphop – om de lokale gemeenschapspraktijk, maar eerder om de voorhoederol ten opzichte van alle onderdrukte zwarten. Volgens Chuck D is het duidelijk dat ‘*rap behoort stelling te nemen en de status quo aan te vallen*’.²³ De zwarte gemeenschap die Public Enemy al dan niet creëerde kan echter volgens Dimitriadis niet zomaar een gemeenschap worden genoemd. Het is eerder een ‘*imagined community*’ in de zin die Benedict Anderson eraan verleende:

22 M. Dery, ‘Public Enemy: Confrontation’ in: M. Forman en M.A. Neal ed., *That’s the joint! The Hip-Hop studies reader* (New York, Londen 1990) 407-420.

23 Chuck D, *Fight the power. Over Public Enemy, zwart bewustzijn en de media*. (Amsterdam 1997).

Het ontstaan van hiphop in een dynamisch veldperspectief

*'[a nation] is imagined because the members of even the smallest nation will never know most of their fellow-members, meet them, or even hear of them, yet in the minds of each lives the image of their communion... It is imagined as a community, because, regardless of the actual inequality and exploitation that may prevail in each, the nation is always conceived as a deep, horizontal comradeship.'*²⁴

De gemeenschap die Public Enemy – al dan niet – creëerde, werd gecreëerd via de massa-media, en werd gekenmerkt door een sterke mate van eenrichtingsverkeer. Het zijn deze eigenschappen als *imagined community* die het dan ook moeilijk maken tot werkelijk verzet over te gaan. Hoewel de verzetsideologie van Public Enemy (en anderen) duizenden, zo niet miljoenen mensen bereikte, heeft dit nooit echt sterke structurele gevolgen teweeggebracht binnen de dominante veldstructuren – het uiteindelijke doelwit van hun aanslag.

Hiphop gecommuniceerd

In mijn scriptie heb ik uitvoerig uiteengezet waarom wij vandaag, maar ook ten tijde van het ontstaan van het hiphopveld kunnen spreken van een hegemonie van het economische veld.²⁵ De regels van dit veld zijn ons danig doordrongen dat slechts sporadisch-partiële ontsnappingen mogelijk zijn – de ideologische verdwijntruc blijft werken.²⁶ Het is dan ook niet verwonderlijk dat de marktlogica – die stevig gehabitualiseerd zat in de jonge hiphoppers – reeds tijdens het ontstaan van het hiphopveld in zijn regels meesloopt. Zo zien wij dat de territoriale marktlogica een essentieel kenmerk vormt van het vroege hiphopveld. Hierbij bezetten de vroege hiphoppers elk een zeker territorium waarbinnen zij hun product konden verspreiden en inruilen voor eer, gezag en eventueel wat geld. Dit territorium werd dan ook via allerhande middelen verdedigd (onder andere door hiphop-

24 Voor Anderson, zie G. Dimitriadis, 'Hip-Hop from live performance to mediated narrative' (New York, Londen 1996) in: M. Forman en M.A. Neal ed., *That's the joint! The hip-hop studies reader* (New York, Londen 1996) 426.

25 Een veld is hegemonisch wanneer zijn structurele logica in talloze andere velden is gepenetreerd, én wanneer het via de habitus (socialisatie in de veldregels) van de andere velden zijn eigen veldbelangen kan opleggen. Zie Vanden Broucke, *Hiphop in Vlaanderen* (2006).

26 Zie in dit verband ook het hedendaagse hegemonie-verhaal van Slavoj Žižek: J. Butler, E. Laclau en S. Žižek, *Contingency, hegemony, universality: contemporary dialogues on the left* (Londen 2000).

battles²⁷) en eventueel uitgebreid.²⁸ Grandmaster Flash vertelt hierover het volgende: 'We had territories. It was like, Kool Herc had the west side. Bam had Bronx River, DJ Breakout had way uptown past Gun Hill. Myself, my area was like 138th street, Cypress Avenue, up to Gun Hill, so that we all had our territories and we all had to respect each other.'²⁹

Naast de primaire geografische aanwezigheid van de marktlogica binnen de veldstructuur van het hiphopveld is uiteraard de wereldwijde commercialisering ervan het grote verhaal dat alles wijzigt, vervormt en perverteert. Sinds het ontstaan van hiphop als een product wordt de nadruk hoofdzakelijk verschoven van gebruikswaarde (hiphop als ervaring, als collectief gebeuren) naar ruilwaarde (hiphop als winstgevend product). Dit zorgt er in eerste instantie voor dat het steeds minder de hiphoppers zelf, en steeds meer de platenbedrijven (en in zekere zin ook de luistermassa) zijn die bepalen wat hiphop is. Ten tweede treedt hiermee een capsulering in gang door de dominante velden waarbij dissidente boodschappen grotendeels worden weggefilterd en het grote publiek niet bereiken – denken we aan bekende termen als 'the full version'³⁰ en 'the radio version' van hiphopnummers.³¹ Maar ook reeds daarvoor is er al selectie aan de gang, louter bij het bepalen van wie op plaat komt en wie niet.

De commercialisering van hiphop tot een product zorgt er tenslotte voor dat de (mogelijks dissidente) inhoud verdwijnt, ten voordele van 'the big selling formats' – de vorm. Dit op de voorgrond treden van de 'lege' ruilvorm zorgt er mede voor dat rebellerende pogingen door bekende rappers als Eminem loze woorden worden in de vlakke zee van tophits.

27 Het hiphop gebeuren poogde stuk voor stuk het geweld uit de vroegere *gang*-cultuur te overstijgen door op een creatieve manier (territoriale) conflicten uit te vechten. Vaak werden *battles* georganiseerd waarin dj's, mc's, *breakers* et cetera het tegen elkaar opnamen in hun discipline. Voor meer hierover zie Vanden Broucke, *Hiphop in Vlaanderen* (2006).

28 Dit gegeven vloeide ook deels voort uit de *gang*-cultuur die net voor het ontstaan van hiphop zijn climax had bereikt in de Bronx, en daarna sterk afnam in omvang.

29 M. Forman, 'Represent: Race, Space and Place in Rap Music' in: M. Forman en M.A. Neal ed., *That's the Joint! The hip-hop studies reader* (New York, Londen 2000) 201-222.

30 Een ongekuiste versie waarin de minder smaakvolle vocabulaire niet werd weggefilterd.

31 Een gekuiste versie waarvan de dissidente woordenschat is weggefilterd.

Besluit

Historisch gezien is hiphop in zijn prille ontstaan geen verzetsbeweging te noemen. Eerder moeten we spreken van een reactie op de dwang en de verstikking die uitgaat van de dominante velden – een vlucht in het niets en een zoektocht naar persoonlijke *agency*. Dit is meteen ook de verklaring waarom culturele vernieuwing en verzet vaker naar voren komen in sociaal achtergestelde milieus. Sociaal achtergestelde milieus worden juist gekenmerkt door een lage positie binnen tal van dominante veldhiërarchieën hetgeen een verstikkend effect creëert op individueel en sociaal niveau. Rekening houdend met ons verhaal is het bijgevolg correcter te stellen dat culturele vernieuwing en verzet vaker naar voren komen op die plaatsen waar de sociale structuur een te strak en te dwingend karakter krijgt. Bijgevolg kan dit ook buiten sociaal achtergestelde milieus voorkomen, hoewel achtergestelde milieus net door hun clustering van lage posities een meer vruchtbare bodem vormen.

De casestudie over hiphop maakt ten tweede duidelijk dat mensen op lage posities in de veldstructuren op zoek gaan naar de vrijere ruimtes, de zwarte gaten, en deze uitbuiten in het voordeel van hun eigen mogelijkheden tot *agency*. Als evidente kritiek op deze zienswijze kan men zich afvragen: ‘hoeveel mogelijkheden tot zelfsturing heeft een mens dan nodig vooraleer hij tevreden is en zich niet verzet?’. De geschiedenis geeft ons genoeg voorbeelden waar grote massa’s via een stevige habitualisatie³² weinig tot geen verzet leveren tegen toch wel heel verstikkende dominante veldstructuren. Dit moet er ons op wijzen dat een bevredigende mate van *agency* een moeilijk controleerbaar gegeven is dat niet enkel afhankelijk is van de positie in de veldstructuur, maar eveneens van de persoonlijke *habitus*,³³ de bestaande sociale netwerken, en de aard van het veld en zijn socialisatiemechanismen zoals het onderwijs, de media et cetera. De veldtheorie is bijgevolg danig omvattend, dat wij op basis van het onderzoek naar het ontstaan van hiphop niet zomaar generalistische conclusies kunnen trekken over een bevredigende mate van zelfsturing of *agency*. Eerder vraagt deze theorie om nuancering en diepte-onderzoek bij elke case – waar en wanneer dan ook. De nood aan een bevredigende mate van *agency* is bijgevolg geen meetbaar gegeven, maar eerst en vooral een perspectief of een bril waarmee

32 Lees: indoctrinatie.

33 Daarmee wordt dus de volledige persoonlijke constitutie bedoeld, van genetische opmaak, over persoonlijke biografie, tot attitudes en wijzen waarop de verschillende velden zijn gehabitueerd.

Vanden Broucke

inzicht kan worden verkregen in bestaande sociale fenomenen. Daar waar verzet en/of culturele vernieuwing voorkomt, vanuit eender welk veld, zal een persoonlijk of collectief streven naar *agency* vaak een sturende factor zijn en ons inzicht verschaffen in de aard van het verzet of de vernieuwing.

Supplement

